

remanent in statu *futuribilitatis*, et non transeunt ad statum *futuritionis* praefiniuntur decretis hypotheticis; et haec cognoscuntur scientia media. Haec cursim attigisse sufficit, quia uberius et explicatius tractantur a theologis. Ceterum de his decretis paulo post brevis recurret sermo.

ARTICULUS II.

AN DEUS COGNOSCAT CREATURAS IMMEDIATE IN SEIPSIS.

QUAESTIO DECLARATUR ET CIRCUMSCRIBITUR. Ad melius declarandam naturam divinae scientiae, eiusque divisionem in superiori articulo propositam, aliquid dicendum venit de modo secundum quem Deus res a se diversas cognoscit. Ambigitur enim, utrum Deus intueatur intelligibilia a se diversa immediate et directe in seipsis, vel mediate in sua essentia tamquam in medio obiectivo per se et principaliter cognito. Cum a nobis iam demonstratum sit, Deum certissime et perfecte cognoscere non solum seipsum, sed etiam omnia alia, quae quocumque modo participant rationem entis secundum determinatas cuiusque rei perfectiones et differentias; ita tamen ut seipsum cognoscat sicut obiectum primum, et alia a se diversa ut obiecta secundaria; proposita quaestio iam censi posset declarata et soluta. Siquidem res contrariae concurrerent, si aliquid diceretur cognitum ut obiectum secundarium, et simul affirmaretur visum in seipso; cum illud, quod cognoscitur in seipso, apprehendatur per speciem sibi adaequatam et consequenter sit primo cognitum et ratio cur cetera cognoscantur; quae omnia constituunt obiectum primum alicuius scientiae. Nihilominus non erit supervacaneum, quaestionem directe et in propria forma pertractare, tum propter materiae absconditas difficultates ex eo ortas, quod divina scientia in infinitum supergreditur scientiam intellectus nostri, ex qua ad ipsam aliquantulum cognoscendam ascendimus, tum ut sedulo vitentur multiplices equivocationes, et verborum ambages ex dissidentium philosophorum diversis opinionibus prognatae.

Multiplex cognitionis medium. Cum in praesenti disceptatione illud proprie in controversiam veniat, utrum Deus, qui immediate cognoscit seipsum, cognoscat etiam immediate alia a seipso diversa; vel potius ea intueatur in sua essentia, tamquam in obiecto cognito, *in quo* omnia alia cognoscuntur; in primis opportunum erit aliquid determinare de diverso medio cognitionis, quod reperitur in intellectu nostro, ut ad divini intellectus cognitionem, in qua nihil est secundum rem ab ipsa distinctum, prout possibile est et per quamdam analogiam melius tutiusque procedamus. Qua in re sub oculos ponemus ipsa verba S. Thomae, qui sic rem persequitur: « Sciendum

est quod in cognitione intellectiva triplex medium contingit esse. Unum *sub quo* intellectus videt, quod disponit intellectum ad videndum; et hoc est in nobis lumen intellectus agentis, quod se habet ad intellectum possibilem nostrum, sicut lumen solis ad oculum. Aliud medium est *quo* videt; et hoc est species intelligibilis, quae intellectum possibilem determinat, et habet se ad intellectum possibilem sicut species lapidis ad oculum. Tertium medium est *in quo* aliquid videtur: et hoc est res aliqua per quam in cognitionem alterius devenimus: sicut in effectu videmus causam, et in uno similium vel contrariorum videtur aliud: et hoc medium se habet ad intellectum sicut speculum ad visum corporalem, in quo oculus aliquam rem videt. Primum ergo medium et secundum non faciunt mediatam visionem: immediate enim dicitur aliquis videre lapidem, quamvis eum per speciem eius in oculo receptam et per lumen videat: quia visus non fertur in haec media tamquam in visibilia; sed per haec media fertur in unum visibile, quod est extra oculum. Sed tertium medium facit visionem mediatam: visus enim prius fertur in speculum sicut in visibile, quo mediante accipit speciem rei visae in specie vel speculo. Similiter intellectus cognoscens causam in causato, fertur in ipsum causatum, sicut in quoddam intelligibile, ex quo transit in cognitionem causae » (1).

Cognitio mediata et cognitio discursiva. Cum omnis cognitio discursiva, quae invenitur in intellectu nostro, qui propter propriam in intelligendo imperfectionem ex uno cognito procedit ad aliud, sit etiam mediata, quia in uno cognito et per ipsum cognoscitur aliud; facile admodum est, male permiscere cognitionem mediatam cum cognitione discursiva, et utramque denegare Deo, eo quod discursiva imperfectionem et potentialitatem necessario includat. Unde propria ratio utriusque sedulo distinguenda est, ut appareat quandonam cognitio mediata involvat imperfectionem in cognoscente, et quandonam e contrario dicat imperfectionem in re cognita, et summam perfectionem ex parte intellectus cognoscentis. Discursus ergo rationis in scientia nostra potest esse duplex. Unus secundum successionem tantum; sicut, postquam intelligimus aliquid in actu, convertimus nos ad intelligendum aliud. Alius secundum causalitatem; sicut cum per principia pervenimus in cognitionem conclusionis. Porro in utroque discursu involvitur imperfectio, quia intellectus qui intelligit discurrendo, cum intelligit unum, est in potentia ad aliud. Contra ea ad habendam cognitionem mediatam sufficit, ut unum cognoscatur in alio, tamquam in medio cognito, quia cognoscitur per speciem propriam alterius, quod est obiectum proportionatum illi virtuti cognoscitivae, cuius est proprius actus et mensura, et a qua formaliter

(1) Quodlib. 7, a. 1.

praesupponitur; licet propter perfectionem et omnimodam simplicitatem subiecti cognoscentis utrumque cognoscatur unico actu, qui quoad rem et veritatem non differt ab ipsa essentia cognoscentis.

Quare cognitio mediata ex sua generica ratione non solum non dicit imperfectionem ex parte cognoscentis, sed etiam quandoque potest denotare summam perfectionem; quando nimirum intellectus cognoscens est infinite intelligens, et res cognita est limitatae intelligibilitatis, ideoque cognosci nequit nisi in obiecto infinite intelligibili, quod solum est proportionatum intellectui absoluto, cuius est proprium et primum obiectum. Quod si cognitio est mediata, eo quod obiectum supergrediatur capacitatem intellectus cognoscentis, tunc cognitio mediata infert imperfectionem ex parte cognoscentis, et perfectionem ex parte rei cognitae. Unde in intellectu divino, qui cognoscit immediate suam essentiam et mediate creaturas, cognitio mediata est infinite perfecta ex parte cognoscentis, et denotat imperfectionem ex parte cognitorum: in intellectu autem creato, qui cognoscit immediate creaturas et mediate Deum, cognitio mediata involvit imperfectionem ex parte cognoscentis, et infinitam perfectionem ex parte rei cognitae.

Iure ergo ex doctrina nuper exposita Doctor Angelicus deducit, divinam cognitionem, quae omnes creaturas cognoscit mediante sua essentia, et non immediate in seipsis, esse perfectissimam ex parte Dei, qui unico actu per se subsistenti perfectissime cognoscit seipsum et omnia alia secundum ultimas cuiusque rei perfectiones et differentias, eamque nullo modo dici posse discursivam neque secundum successionem, neque secundum causalitatem.

Quid cognoscere aliquid in seipso vel in alio? Cum quaestio, quam prae manibus habemus, facile obscurari possit verborum ambiguitate, ut melius pateat, quo sensu nos negemus cum S. Thoma, res creatas a Deo cognosci in seipsis, placet afferre ipsa verba Doctoris Angelici, qui sic explicat, quid intersit inter cognoscere aliquid in seipso vel in alio: « Dupliciter aliquid cognoscitur: uno modo in seipso, alio modo in altero. In seipso quidem cognoscitur aliquid, quando cognoscitur per speciem propriam adaequatam ipsi cognoscibili: sicut cum oculus videt hominem per speciem hominis. In alio autem videtur id quod videtur per speciem continentis; sicut cum pars videtur in toto per speciem totius, vel cum homo videtur in speculo per speciem speculi, vel quocumque alio modo contingat aliquid in alio videri. Sic igitur dicendum est, quod Deus seipsum videt in seipso, quia seipsum videt per essentiam suam. Alia autem a se videt non in seipsis, sed in seipso, in quantum essentia sua continet similitudinem aliorum ab ipso » (1).

(1) I p. q. 14, a. 5.

Quare controversia, quae in praesenti agitur circa medium cognitionis, non respicit speciem intelligibilem, quae est principium cognitionis, neque intentionem intellectam seu Verbum mentis, quod in Deo omnes fatentur esse expressivum tum ipsius Dei, tum omnium creaturarum; sed versatur circa *medium obiectivum*, nempe circa obiectum, quod primario terminat cognitionem, et est ratio cognoscendi alia, quae in ipso virtualiter et eminenter continentur. Siquidem huiusmodi obiectum est terminus per se completus et primarius cognitionis; sed quia plura alia complectitur et eminenter continet, intellectus actuatus cognitione talis obiecti, in eo cognito adinvenit proprias rationes secundum quas cognoscit alia, quae propterea dicuntur termini secundarii suae cognitionis (1).

Diversae sententiae. Circa propositam et a nobis definitam quaestionem duplex ultro citroque defenditur sententia. Quidam enim propugnant, Deum cognoscere creaturas non solum in seipso, sed etiam in seipsis; et consequenter docent, divinam cognitionem directe et immediate terminari etiam ad res, quin transeat per divinam essentiam visam. Alii contra cum S. Thoma profitentur, divinam essentiam esse necessarium medium obiectivum pro qualibet divina cognitione, quae terminatur ad creaturas. Unde negant, Deum cognoscere res a se diversas immediate in seipsis; licet profiteantur, Deum, mediante sua essentia, perfecte et distincte cognoscere id quod res sunt in seipsis, si actu existunt extra causas, et etiam id quod esse possunt vel essent in seipsis, si adhuc considerantur et sunt in potentia causarum. Hanc pulcherrimam S. Thomae doctrinam, quae late serpit in tota eius philosophandi ratione circa Dei scientiam, ultro amplectimur et sequenti propositione defendendam suscipimus.

PROPOSITIO.

Deus cognoscit omnia intelligibilia a se diversa non immediate in seipsis, sed in seipso, idest in sua essentia tamquam in medio cognito (2).

Prob. prop. Arg. 1.um Id quod cognoscitur in seipso et immediate, cognoscitur per speciem adaequatam ipsi cognoscibili, ideoque cognoscitur ut obiectum primum; et e contrario id quod cognoscitur mediate et in alio, cognoscitur per speciem alterius; ideoque cognoscitur ut obiectum secundarium. Atqui Deus omnia a se diversa

(1) Quomodo divina essentia una existens, sit propria ratio intelligendi cuncta intelligibilia, sapienter declaratur a S. THOMA, *Contra gent.* lib. I, cap. LIX.

(2) De hac re cf. S. THOMAM, I p. q. 14, a. 5; *Contra gent.* lib. I, cap. XLVIII, et alibi passim.

cognoscit per suam essentiam, quae est species sibi ipsi adaequata et superexcedens omnes alias res quas virtute continet, ideoque seipsum cognoscit ut obiectum primum, et alia sicut obiecta secundaria. Ergo Deus omnia a se diversa cognoscit in seipso ut in medio cognito, et non immediate in seipsis.

Evol. arg. Efficacia istius argumenti probe intelligitur ex iis, quae de natura cognitionis passim tradit S. Thomas. Siquidem proprium cuiuslibet intelligentiae obiectum, quod primo et per se cognoscitur, debet esse consentaneum naturae subiecti intelligentis, quia cognitum est in cognoscente ad modum cognoscentis (1). Unde ea, quorum species propriae et adaequatae sunt in aliquo intellectu, constituunt obiectum proprium illius intellectus, ad cuius modum per improprias et alienas notiones alia intelligit, quae eatenus cognoscuntur, quatenus cognoscitur obiectum proprium; et consequenter obiectum proprium cognoscitur primo et per se, alia cognoscuntur secundo. Sic obiectum proprium nostrae cognitionis in praesenti statu est quidditas abstracta rerum materialium, quia huiusmodi quidditas est proportionata naturae et modo essendi intellectus nostri, qui per speciem huiusmodi quidditatis omnia cognoscit. Vicissim obiectum proprium divinae mentis est ipse Deus, quia solummodo Deus ipse est proportionatus naturae et modo essendi intellectus divini. Sicut ergo nos naturaliter non possumus cognoscere Deum, nisi cognitis rebus creatis; ita Deus non potest res creatas cognoscere, nisi cognito seipso.

Arg. 2.um Intellectus divinus nulla alia specie intelligibili intelligit, quam sua essentia, cum species intelligibilis comparetur ad intellectum sicut actus ad potentiam. Atqui essentia Dei non potest determinare divinum intellectum, nisi ad cognoscendum immediate et directe seipsam, alia vero prout in ipsa virtualiter continentur. Ergo Deus cognoscit seipsum immediate et directe in seipso; reliqua vero intuetur prout in essentia sua immediate visa intelligibiliter continentur, ideoque in ea tamquam in medio cognito. Propositio minor, quae sola posset in controversiam venire, exinde in aperto ponitur, quod divinus intellectus eatenus concipit et cognoscit determinatas rationes rerum, quatenus cognoscit suam essentiam non absolute prout est essentia, sed prout est diversimode participabilis a diversis rebus, quae eam imitantur vel ab ea deficient, idest cointellectis diversis proportionibus vel respectibus rerum ad ipsam. Ergo essentia primo et directe non ducit, nisi in cognitionem suipsius, et subinde ac secundario in cognitionem aliorum, quatenus eminenter continentur in ipsa; quippe quod, uti scite notavit Aquinas « essentia rei non ducit proprie et directe in cognitionem alicuius, nisi eius cuius est essentia » (2).

(1) Cf. S. THOM. I p. q. 85, a. 1.

(2) Opusc. Compend. theol. cap. XXX.

Iure ergo idem Doctor Angelicus, postquam probaverit, Deum primo et per se non cognoscere nisi seipsum; cognoscere vero alia, quia ipsis est causa essendi, sic concludit: « Apparet, Deum cognoscere seipsum quasi primo et per se notum; alia vero sicut in essentia sua visa. Quam quidem veritatem expresse Dionysius tradit, dicens: Non secundum visionem singulis se immittit, sed secundum causae continentiam scit omnia. Et infra: Divina sapientia seipsam cognoscens, scit alia » (1).

Placita quorundam qui non constanter loquuntur. Non desunt Auctores qui ex una parte consentiunt cum S. Thoma in eo quod concedant, Deum nulla alia specie intelligibili moveri ad intelligendum, quam sua essentia, ideoque seipsum intelligere tamquam obiectum primum suae scientiae; alia vero tamquam obiecta secundaria, cum Deus intelligatur per speciem sibi adaequatam, et alia intelligantur per speciem superexcedentem, quae comparatur ad res quas repraesentat ut actus perfectissimus ad actus imperfectos. Ex alia vero parte recedentes a doctrina S. Thomae decernunt, Deum cognoscere res a se diversas non solum in seipso, sed etiam in seipsis. Haec loquendi ratio videtur vel inconstans, vel saltem abuti vocabula; nam cognoscere aliquid per speciem superexcedentem seu per speciem continentis, et cognoscere aliquid immediate et in seipso ex opposito dicuntur, uti notavimus declarando utriusque rei propriam rationem et definitionem. Quod si laudati Auctores affirmare contendunt, Deum distincte et perfecte intueri non solum esse quod creaturae habent in ipso tamquam in causa totius participatae entitatis, sed etiam illud quod habent, vel habere possunt in seipsis et extra causas; tunc verissime loquuntur et illud affirmant quod a nemine negari potest, sed extra quaestionem hoc in loco agitatam omnino vagantur. Siquidem plurimum differt inter cognoscere infallibiliter et distincte aliquid prout est in se, et cognoscere aliquid immediate. Primum semper denotat perfectionem ex parte cognoscentis. E contrario alterum non semper designat nobilitatem ex parte cognoscentis, quia res creata et finita non potest cognosci per speciem sibi adaequatam, ideoque immediate, nisi ab intellectu creato et imperfecto; licet a Deo intelligatur prout est in se.

Confirm. 1.º Veritas proposita quam demonstrandam suscepimus, confirmari potest ex eo quod intelligibilia a Deo diversa intelliguntur ab eius intellectu vel quia per se et immediate movent ipsum ad intelligendum, vel quia intellectus divinus ad eorum cognitionem movetur a sua essentia, quae prout virtualiter et eminenter ea continet, cognoscitur a Deo ut imitabilis et participabilis secundum diversos gradus assimilationis rerum ad ipsam. Iam vero si datur primum, tunc necessario concedendum est, Deum moveri ad intelligendum ab aliquo

(1) Contra gent. lib. I, cap. XLIX.

sibi extraneo, quod compararetur ad divinum intellectum tamquam actus ad potentiam et tamquam mensura ad mensuratum, quae omnia, uti saepe probavimus, sunt impossibilia et absurda, quia operationem intellectus divini similem faciunt operationis intellectus nostri. Sin vero conceditur secundum, tunc ratione connexi affirmandum est, res a Deo diversas ab ipso cognosci in sua essentia tamquam in medio viso et cognito, nempe per speciem non adaequatam rebus, sed adaequatam ipsi essentiae res omnes eminenter continenti; ideoque res cognosci per speciem continentis, et non immediate in seipsis.

Quare Doctor Subtilis ut suaderet, rationes rerum intelligibiles praesupponi a divino intellectu et cognosci in seipsis, se contulit ad esse illud obiectivum et diminutum, quod independens a divino intellectu posuit, et simul variis rationibus conatus est subvertere doctrinam S. Thomae, qui ad explicandam dependentiam omnium intelligibilium finitorum ab intellectu divino, sapienter admodum tradiderat, Dei intellectum concipere et efformare distinctas singularum rerum rationes intelligibiles, seu formas exemplares, cognoscendo suam essentiam diversimode imitabilem et participabilem a diversis rebus.

Egregium Molinae testimonium. Doctrina nuper a nobis propugnata, quam ex purissimis S. Thomae fontibus hausimus, nobilissimos patronos sibi vindicat inter eos praesertim, qui *Summam theologicam* Angelici Praeceptoris eruditissimis commentariis locupletarunt. Ad specimen placet huc transferre quae sapienter scripsit Molina, cuius ista sunt verba: « Secunda conclusio: Deus cognoscit alia a se non in rebus ipsis, sed in seipso; hoc est, intuitus divini intellectus non fertur aequae primo in suam essentiam ut in rem cognitam, et in naturas quas aliae res in seipsis habent; sed primo fertur in suam essentiam ut in obiectum primum, in quo virtute continentur naturae aliarum rerum, et mediante essentia ita cognita, illo eodem intuitu cognoscit ac intuetur ulterius, ut obiectum secundarium, naturam cuiusque aliarum rerum propriam. Itaque cum dicimus, Deum non cognoscere alia a se in ipsismet rebus, non negamus, Deum cognoscere illud esse quod habent in seipsis, sed negamus cognoscere illud immediate, atque ut obiectum primum. Quod enim in alio obiecto prius cognito, in quo elucet, cognoscitur, non dicitur cognosci in se, sed in illo alio, etiamsi intuitus quo in alio cognoscitur, pertingat ad proprium esse illius rei quae in alio percipitur » (1).

(1) MOLINA, in 1^{am} part. *Sum.* q. 14, a. 5 et 6, Disp. unic.; cf. etiam LESSIUM, *De perf. div.* lib. VI, cap. I, n. 4.

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º Intellectus perfectissimus debet cognoscere res omnibus modis, quibus sunt cognoscibiles. Atqui res a Deo diversae, sunt cognoscibiles immediate et in seipsis. Ergo Deus cognoscit creaturas etiam in seipsis.

Resp. Dist. mai. Intellectus perfectissimus debet cognoscere res omnibus modis, quibus sunt cognoscibiles, si modus se tenet ex parte rei cognitae, *Conc.* Si modus consideratur ex parte cognoscentis, *Neg. Cont. radist. min.* Res a Deo diversae, sunt cognoscibiles immediate et in seipsis ab intellectu infinito, *Neg.* Ab intellectu creato, qui mensuratur ab ipsis, *Conc.* et *Neg. cons.*

Explico. Proprium est intellectus perfectissimi omnia intelligere modo perfectissimo, et cum modus perfectissimus non sit nisi unus, sic intellectus perfectissimus omnia cognoscere debet unico modo, nempe per suam essentiam, quae repraesentat immediate seipsam, et mediate omnia alia quae continentur in ea eminenter, tamquam in principio et causa totius participatae realitatis. Quare ipsa perfectio intellectus infiniti in causa est, cur aliqua ab ipso cognoscantur mediate et non in seipsis. Verum si modus sumitur ex parte rei cognitae, tunc intellectus perfectissimus rem cognoscit omnibus modis quibus cognoscibilis est; quia nihil est in re quod ab ipso non percipiatur, ideoque res cognoscitur non solum secundum quod actu est in se, sed etiam secundum quod est in potentia causae; non solum absolute, sed etiam secundum quod dicit ordinem ad alias res. Ceterum si difficultas valeret, Deus deberet etiam cognoscere res per discursum, quia res etiam illo modo cognoscibiles sunt. Unde aliud est intelligere, creaturas esse cognoscibiles pluribus modis, nempe tum in seipsis tum in alio, et aliud est cognoscere creaturas omnibus illis modis. Primum conceditur, quia Deus cognoscit et suum intelligendi modum, et modum intelligendi proprium creaturarum; alterum negatur, quia inter illos modos aliqui supponunt imperfectionem in cognoscente.

Oppon. 2.º Deus natura sua est determinatus ad cognoscendum omne verum. Atqui si ad omnia cognoscenda determinatur a sua natura, aequae cognoscit omnia. Ergo cognoscit immediate non solum seipsum, sed etiam omnia alia a se diversa.

Resp. Dist. mai. Deus natura sua est determinatus ad cognoscendum omne verum, modo suae naturae consentaneo, *Conc.* Ad cognoscendum omne verum, modo qui imperfectionem in cognoscente involvit, *Neg. Contradist. min.* Aequae cognoscit omnia, idest omnia cognoscit immediate et in seipsis, *Neg.* Idest eius cognitio extenditur ad omnia, *Conc.* et *Neg. cons.* Aequivocatio quae latet in hac difficultate est fere par et gemina illi, quae proxime declarata est, ideoque